

**ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Кафедра кафедри психології, філософії та суспільних наук**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор навчально-наукового
гуманітарного інституту

 Сергій ГУБАРЄВ

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ, ФІЛОСОФІЯ
КУЛЬТУРИ»**

Третій (доктор філософії) рівень вищої освіти

Освітній рівень доктор філософії

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Спеціальність 033 Філософія

Освітня програма Філософія

Тип дисципліни обов'язкова

КИЇВ-2024

Розробник: Тимошенко Т.С., доцент кафедри психології, філософії та суспільних наук навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Силабус схвалено на засіданні кафедри психології, філософії та суспільних наук
Протокол від 09 вересня 2024 року № 2

В.о. завідувача кафедри психології, філософії та суспільних наук _____

О. ДРОБОТ

Погоджено:

Гарант освітньої програми _____

І. КУДРЯ

1. Загальна інформація про навчальну дисципліну

Назва навчальної дисципліни, код в ОПІ	ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ, ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ ОК 8
Статус навчальної дисципліни	Обов'язкова
Рік навчання, семестр у якому викладається дисципліна	Рік навчання 1-й. Семестр 2-й
Обсяг навчальної дисципліни	4 кредити, 120 год., у т.ч.: лекцій – 30 год., семінарів – 20 год., самостійної роботи – 70 год.
Вид підсумкового (семестрового) контролю	Екзамен
Інформація про консультації	1 год./тиждень за графіком консультацій
Мова викладання	Українська
Прізвище, ім'я, по батькові викладача (науковий ступінь, вчене звання, посада)	Тимошенко Тарас Сергійович, к. філос. наук, доцент кафедри кафедри психології, філософії та суспільних наук
Контактна інформація викладача	tymoshenko.taras@tnu.edu.ua 096-765-95-35
Посилання на силабус на веб-сайті Університету	

2. Опис навчальної дисципліни

Анотація дисципліни	«Філософська антропологія, філософія культури» це площина філософсько-антропологічних та культурологічних досліджень, їх взаємодія з комплексом філософських та наукових дисциплін. Ця дисципліна є аналізом філософсько-антропологічної проблематики, комплексом теоретичних проблем пізнання культурно-філософських концепцій та ідей, пов'язаних з розкриттям головних сучасних методологічних підходів. У даній дисципліні розгортаються ключові методологічні настанови і базові засади філософської антропології, філософії культури.
----------------------------	---

Мета вивчення дисципліни	Ознайомити здобувачів з предметною областю філософсько-культурних досліджень. Спираючись на концепції представників філософської і наукової думки, поглибити знання про науковий і філософський процес пізнання, а також розширити спектр пізнавальних можливостей для філософського і наукового аналізу дійсності в площині філософської антропології та філософії культури.
Препозит	Історія філософії філософія
Постпозит	Стратегії наукових досліджень Наукова етика
Формат проведення дисципліни	Лекції, семінари, бесіди і дискусії на семінарах, індивідуальні дослідження, перегляд і аналіз відеоматеріалів. Дистанційна форма: платформа Google Meet.

3. Перелік компетентностей, яких набувають здобувачі вищої освіти при вивченні навчальної дисципліни.

ЗК5. Здатність розв'язувати комплексні проблеми філософії на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.

ЗК6. Здатність до розуміння сучасної наукової методології, здатність до застосування методів наукового пізнання; проведення науково-дослідної діяльності; розробка та впровадження дослідницьких проектів, star-up; методологічно і технологічно грамотне здійснення наукового дослідження, інтерпретація його результатів; ефективно висвітлення і поширення знань, щодо наукових досліджень та інновацій.

ФК1. Здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у філософії та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з філософії та суміжних галузей.

ФК3. Здатність застосовувати методи філософського і міждисциплінарного дослідження, виявляти їх евристичні можливості та межі, використовувати релевантний дослідницький інструментарій.

ФК5. Здатність аналізувати, систематизувати та узагальнювати результати міждисциплінарних наукових досліджень у сфері філософії, оцінювати сучасний стан і тенденції розвитку філософії.

4. Програмні результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми.

PH1. Мати передові концептуальні та методологічні знання з філософії і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні світових досягнень з філософії, отримання нових знань та здійснення інновацій.

PH3. Ефективно застосовувати у фаховій діяльності знання основних положень теоретичної і практичної філософії, історії світової та вітчизняної філософської думки, а також основних напрямів та провідних тенденцій у сучасній світовій філософії.

PH4. Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, прикладних досліджень, наявні літературні дані; аналізувати досліджувану проблему з урахуванням широкого інтелектуального та соціокультурного контекстів.

PH6. Глибоко розуміти загальні принципи та методи філософських наук, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері філософії та у викладацькій практиці.

5. Тематика та зміст навчальної дисципліни

Розділи та теми		Денна форма			
		Кількість годин			
		У тому числі			
л	с				
Розділ I. Філософська антропологія в системі гуманітарного знання					
	Тема 1. Місце і роль філософської антропології в системі філософського й гуманітарного знання.	20	4	4	12
	Тема 2. Три кола уявлень про людину: раціональна реконструкція історії антропологічних поглядів	18	4	4	10
	Тема 3. Екзистенційні стани в антропологічному вимірі.	20	4	4	12
	Разом за розділом I	58	12	12	34
Розділ II. Філософія культури в еволюційному контексті					
	Тема 4. Основи культур-філософського досвіду.	20	6	2	12
	Тема 5. Аксиологічний зміст філософії культури. Архаїчний досвід тіла. Онтологічний мімезис.	22	6	4	12
	Тема 6. Свідомість як культурний механізм. Антропологія комунікацій.	20	6	2	12

Разом за розділом II	62	18	8	36
Всього годин	120	30	20	70

6. Індивідуальне завдання

Теми доповідей, науково-дослідницьких завдань, статей, тез

1. Поняття чуттєвого пориву, інстинкту, асоціаційної пам'яті, інтелекту, духу.
2. Поняття сублімації в антропології М. Шеллера.
3. Поняття позиціональності.
4. Фундаментальна онтологія і філософська антропологія.
5. Філософський сенс фундаментальних антропологічних законів.
6. Людина як хвора тварина.
7. Тварина у природному середовищі й космос як довкілля людини.
8. Заснування філософської антропології у творах Шеллера, Плеснера, Гелена.
9. Дія як специфічний спосіб буття людини.
10. Розвантаження versus відчуження.
11. Фундаментальна онтологія Хайдеггера.
12. Контраверсія антропологічних доктрин Плеснера і Хайдеггера.
13. Питання про буття і питання про суще.
14. Dasein і екзистенціали людського буття.
15. Закинутість, розташованість, відкритість.
16. Мова як оселя буття.
17. Політична антропологія Г. Арендт.
18. Несвідоме, відчуження і репресія в людському бутті .
19. Становище людини і активне життя.
20. Праця і природність людини.
21. Робота як творчість у світі людини.
22. Дія або вчинок як модус діяльності, що «відбувається між людьми».
23. Політичність людського буття: людина як суспільна або політична тварина.
24. Влада як сила й насильство як слабкість.
25. Відчуження як чинник людського буття.
26. Роль витискання або репресії у формуванні несвідомого.
27. Репресована свідомість і репресивна цивілізація.
28. Соціальне несвідоме і соціальний характер.
29. Інтерсуб'єктивність і тілесність як виміри людського буття.
30. Інтерсуб'єктивність як умова об'єктивності.
31. Розрізнення живого тіла й фізичного тіла у Гусерля.
32. Характеристики тілесного буття за Мерло-Понті.
33. Виміри тілесного буття за Сартром.
34. Людське буття як діалог (Бубер) і як відповідь (Вальденфельс).
35. Два головні ставлення людини до світу: Я-Ти і Я-Воно.
36. Діалог як спосіб людського існування.
37. Комплементарність Свого і Чужого в людському бутті.
38. Респонзивність як фундаментальна риса людського існування.

39. Чуже в історії, політиці й культурі.
40. Гуманізм і метафізика.
41. Поняття дії у Гелена.
42. Модуси людської діяльності.
43. Влада і насильство в людському існуванні.
44. Ігрова концепція людини Й. Хейзінги.
45. Філософська антропологія як «життя» (Плеснер).
46. Філософська антропологія Шеллера.
47. І. Кант і філософська антропологія.
48. Сучасні українська філософсько-антропологічна школа.
49. Специфіка інтерпретації З.Фрейда в концепції Г.Маркузе.
50. Антропологічний ефект репресивної цивілізації (філогенез).
51. Характеристики тілесного буття за Мерло-Понті.
52. Онтологічні виміри тілесності за Сартром.
53. Відчуження як чинник людського буття.
54. Проблема самотності в людському існуванні.
55. Політичність людського буття: людина як суспільна або політична тварина.
56. Людина як розумна тварина (Арістотель).
57. Стихії і культура. Психоданаліз стихій Г. Башляра.
58. Жах і культура.
59. Зв'язок між тілом і пізнанням у філософії Е. Касірера.
60. Роль тіла у стосунку між матерією і духом у концепції А. Бергсона.
61. Поняття втіленого буття в екзистенціалізмі Г. Марселя.
62. Насилля як ґрунт культури (Р. Жерар) .
63. Зоровий досвід. Феноменологічна психологія уяви (Ж.-П. Сартр).
64. Культурний код, дискурс, текст.
65. Ключові метафори культури за Х. Ортегою-і-Гасетом.
66. Стосунок мови і світу в праці М.Фуко «Слова і речі».
67. Цивілізація як контроль над чуттєво-емоційною сферою (Н.Еліас).
68. Місце міфу серед засадничих чинників культури.
69. Здійснення архетипів у культурі.
70. Позасвідомі первинні культури.
71. Культура як виявлення, реалізація прасимволу.
72. Філософія культури як наука.
73. Культура як об'єкт філософського дослідження.
74. Предмет, об'єкт та завдання філософії культури.
75. Методи філософії культури.
76. Поняття «культура» як філософська категорія.
77. Генеза філософії культури, історичний контекст її становлення.
78. Міждисциплінарні зв'язки філософії культури.
79. Теоретичні основи філософії культури
80. Становлення філософії культури.
81. Розвиток філософії культури.
82. Критики культури І. Канта та неокантіанство.

83. Філософія культури в освіті.
84. Культура і пропаганда.
85. Символи та архетипи у філософії культури.
86. Ціннісний вимір культури.
87. Типологія цінностей.
88. Ментальність і світогляд.
89. Релігійні основи культури.
90. Діалог та взаємопроникнення культур.

Питання до іспиту

1. Предмет філософської антропології.
2. Філософська антропологія і теоретична філософія.
3. Філософська антропологія і практична філософія.
4. Три кола уявлень про людину за Шеллером.
5. Сократичний поворот в античній філософії.
6. Людина як суб'єкт.
7. Психофізична проблема.
8. Філософія як мистецтво підозри.
9. Ідея волі до сили Ніцше.
10. Психоаналітична теорія несвідомого.
11. Інтерпретація психоаналітичної концепції сублімації Шелера.
12. Концепція «сфери людини» Плеснера.
13. Головні антропологічні закони за Плеснером.
14. Поняття дії у філософській антропології Гелена.
15. Геленова концепція розвантаження.
16. Dasein і людське існування у філософії Хайдеггера.
17. Хайдеггера критика гуманізму.
18. Людина як істота, що діє, за Г. Арндт.
19. Влада і насильство в людському існуванні.
20. Особливості філософсько-антропологічної концепції Е. Фрома.
21. Трансформація психоаналітичних уявлень в концепції Г. Маркузе.
22. Г. Маркузе про репресивну й нерепресивну цивілізацію.
23. Інтерсуб'єктивність людського досвіду.
24. Діалогічна версія філософської антропології М. Бубера.
25. Респонзивна феноменологія людини Б. Вальденфельса.
30. Характеристики й виміри тілесного буття людини.
31. Ігрова природа людини.
32. Людська ситуація за Т. Ренчем.
33. Людське буття як діалог.
34. Що таке людина у філософії І. Канта.
35. «Критика чистого розуму» І. Канта.
36. Ф. Ніцше, філософія як «школа підозри».
37. Атараксія як ідеал людського життя в елліністичній філософії.
38. Метаантропологія – філософія чи наука?
39. Поняття сублімації в антропології Шеллера.

40. Модуси людської діяльності Г. Арндт.
41. Проблема цілісності людської особистості.
42. Персоналізм.
43. Людина як творча відповідь.
44. Концепція андрогінності Платона.
45. Фундаментальна онтологія Хайдеггера.
49. Маркузе: Ерос і цивілізація.
50. Чи можна назвати філософське вчення Г. Сковороди антропологічним?
51. Філософські роздуми про людину П. Юркевича і Г. Сковороди.
52. Уявлення про людину в християнській духовній традиції.
53. Зв'язок антропології з іншими гуманітарними науками.
54. Філософія культури як сфера філософського знання.
55. Предмет філософії культури.
56. Досвід як спосіб знаходження у світі.
57. Відповідь-і-виклик в бутті людини.
58. М. Гайдеггер: буття-ось-буття.
59. Культура як досвідний мимесис природи.
60. Культура і природа.
61. Онтологічне й антропологічне в культурі.
62. Аксиологічний зміст культури.
63. Фундаментальна роль жаху в людському існуванні.
64. Влада і насильство в людському існуванні.
65. Особливості філософсько-культурної концепції Е. Фрома.
66. Трансформація психоаналітичних уявлень в концепції Г. Маркузе.
67. Г. Маркузе про репресивну й нерепресивну цивілізацію.
68. Інтерсуб'єктивність людського досвіду.
69. Реальне і символічне.
70. Ігрова природа людини.
71. Поняття символу.
72. Поняття духу (Ж. Деріда).
73. Метафора серця.
74. Дух як мовне існування.
75. Ф. Ніцше, філософія як «школа підозри».
76. Проблема цілісності людської особистості.
77. Феноменологія Ч. Пірса – феноменологія знаку.
78. Міфологія як універсальна риса культури.
79. Філософське вчення Г. Сковороди про освіту і культуру.
80. Значимість знаку.
81. Міф як філософська проблема.
82. Три опозиції в культурі.
83. Ф. Ніцше про аполонівське та діонісійське начала в європейській культурі.
84. Міф і феномен священного.
85. Просвітницька парадигма культури.
86. Культура і релігія.
87. Культура і освіта.
88. Культура і моделі майбутнього.
89. Культура і цивілізація в концепції Шпенглера.

90. Криза як забуття життєсвіту (Е. Гуссерль).

7. Технічне та програмне забезпечення (обладнання)

Технічне забезпечення дає можливість приєднання кожного здобувача до навчальної платформи Google Classroom, де розміщуються навчальні матеріали, здійснюється оцінювання навчальних досягнень. Режим дистанційного навчання дає можливість приєднання кожного здобувача вищої освіти до програми Meet (для занять у режимі відеоконференцій). Програмне забезпечення – стандартне для освітньої сфери.

8. Політика курсу

Якщо аспірант пропустив заняття з поважної причини, йому треба мати мінімальну кількість балів для допуску до екзамену – 30 балів. Отримати їх можна, підготувавши три доповіді за темами семінарських занять, два індивідуальних завдання та інші види робіт за власним вибором. Методи контролю виконаних завдань: співбесіда та захист індивідуального науково-дослідного завдання. Відпрацювання пропущених семінарів передбачає письмову підготовку за планом семінарського заняття та співбесіду з викладачем.

9. Методи навчання

Лекція – інформативно-доказовий виклад навчального матеріалу.

Метод лекції передбачає ознайомлення аспірантів з її планом, що допомагає стежити за послідовністю викладу матеріалу. Важливо навчити аспірантів конспектувати зміст лекції, виділяючи в ній головне. Це розвиває пам'ять, сприйняття, волю, вміння слухати, увагу, культуру мови. При проведенні лекційних занять методи готових знань (коли аспіранти пасивно сприймають подану викладачем інформацію, запам'ятовують, а в разі необхідності відтворюють її) поєднуються з дослідницьким методом (який передбачає активну самостійну роботу аспірантів при засвоєнні знань: аналіз явищ, формулювання проблеми, висунення і перевірка гіпотез, самостійне формулювання висновків). На початковому етапі вивчення нової інформації на лекціях переважає пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний) метод, при якому викладач організовує сприймання та усвідомлення аспірантами інформації, і ті, хто навчається, здійснюють сприймання, осмислення і запам'ятовування її. Коли викладач відчуває готовність аспірантів до інших методів навчально-пізнавальної діяльності, використовуються такі методи:

- репродуктивний: викладач дає завдання, у процесі виконання якого аспіранти здобувають уміння застосовувати знання за зразком;
- проблемного виконання: викладач формулює проблему і вирішує її, аспіранти стежать за ходом творчого пошуку (аспірантам подається своєрідний еталон творчого мислення);
- частково-пошуковий (евристичний): викладач формулює проблему, поетапно вирішення якої здійснюють аспіранти під його керівництвом (при

цьому відбувається поєднання репродуктивної та творчої діяльності аспірантів);

– дослідницький: викладач ставить перед аспірантами проблему, і вони вирішують її самостійно, висуваючи ідеї, перевіряючи їх, підбираючи для цього необхідні джерела інформації.

У викладанні лекційного матеріалу переважає пояснювальний метод, при якому викладач не тільки повідомляє певні факти, але й пояснює їх, домагаючись осмислення, засвоєння аспірантами.

При наявності наочного матеріалу за темою лекції (відеофільми, презентації тощо) використовується інструктивно-практичний метод викладання, при якому викладач інструктує тих, хто навчається, не тільки словесними, але й наочними або практичними засобами.

Для виконання індивідуального завдання використовується спонукальний метод навчання, коли викладач разом із аспірантами формулюють проблемні питання і завдання, організовуючи самостійну діяльність тих, хто навчається. Аспіранти при цьому, у свою чергу, самостійно здобувають і засвоюють нові знання.

10. Система оцінювання та вимоги

Система вимог дотримання принципів академічної доброчесності, етики, дедлайну, відвідування занять, відпрацювань пропущених занять:

- вивчення дисципліни передбачає роботу в колективі відкритим до конструктивної критики.

- Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання, за яке нараховуються бали. За об'єктивних причин навчання може відбуватись в дистанційному режимі за погодженням із викладачем дисципліни.

- самостійна робота включає в себе теоретичне вивчення питань, що стосуються тем лекційних занять, які не ввійшли в теоретичний курс, або ж були розглянуті коротко, їх поглиблене опрацювання за рекомендованою літературою, а також виконання завдань з метою закріплення теоретичного матеріалу.

- під час роботи над завданнями не допустимо порушення академічної доброчесності: при використанні інтернет-ресурсів та інших джерел інформації здобувач повинен вказати джерело, використане під час виконання завдання.

Оцінювання виконання індивідуальних завдань

Індивідуальна робота (доповідь, творча робота) має бути виконана студентом особисто на основі вивчення наукової літератури та/або філософських і культурологічних джерел. Текст індивідуальної роботи має бути забезпечений посиланнями на матеріали наукових публікацій чи документи з посиланнями на джерела. Дотримання всіх вимог дозволяє оцінити роботу до 10-20 балів. Невиконання умов підготовки роботи, відсутність посилань, але наявність певної самостійної роботи дає орієнтовно до 10 балів. Відсутність власної роботи, переписування чужих текстів – 0 балів.

Критерії оцінювання

«Відмінно», якщо здобувач твердо засвоїв програмний матеріал, продемонстрував глибоке та всебічне знання філософсько-наукових джерел, вміння послідовно, логічно та аргументовано викладати матеріал, розуміти філософські поняття, категорії; аналізувати події і явища, вміє робити порівняльну характеристику різних думок, філософських, культурологічних концепцій; відстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему, робити правильні й достатньо аргументовані висновки й узагальнення, правильно відповідає на додаткові запитання;

«Добре», якщо здобувач засвоїв програмний матеріал, вивчив основні джерела, вміє послідовно та логічно викладати матеріал, робить в основному правильні та аргументовані висновки й узагальнення, але разом з тим допускає окремі неточності, що свідчать про недостатньо глибоке засвоєння матеріалу;

«Задовільно», якщо в засвоєнні здобувачем програмного матеріалу виявленні суттєві прогалини, у відповідях на питання допущені помилки, неправильні формулювання, які ґрунтуються на недостатньому знанні культурологічних явищ, матеріал викладено недостатньо послідовно, логічно та аргументовано, відповіді на додаткові запитання невпевнені й неточні;

«Незадовільно», якщо здобувач не знає значної частини програмного матеріалу, основного змісту джерел, відповідає на питання не послідовно, нелогічно, без належної аргументації, припускається суттєвих помилок у висновках, при викладі явищ, фактів і подій, не дає відповідей на додаткові запитання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	відмінно	A	відмінне виконання
80-89	добре	B	вище середнього рівня
75-79		C	загалом хороша робота
66-74	задовільно	D	непогано
60-65		E	виконання відповідає мінімальним критеріям
30-59	незадовільно	FX	необхідне перескладання
0-29		F	необхідне повторне вивчення курсу

11. Рекомендована література

Основна

1. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Д. Світова та українська культура. Львів: Світ, 2004.
2. Бокань В. Культурологія. Київ: МАУП, 2003.
3. Гатальська С.М. Філософія культури. Київ, 2005.
4. Гейзинг Йонас. Homo Ludens. Київ: Основи, 1994.
5. Грищенко В. Людина і культура. Київ: Либідь, 2000.
6. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз. Київ: Знання, 2005.
7. Гуцуляк О.Б. Філософська антропологія: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. 34 с.
8. Деріда Ж. Письмо і відмінність. К., Основи, 2004. 602 с.
9. Кебуладзе В. Феноменологія досвіду. Київ: Дух і Літера, 2011.

Допоміжна

10. Корінний М.М., Шевченко В.Ф. Короткий енциклопедичний словник з культурології. Київ; 2003.
11. Кормич Л.І, Багацький В.В. Культурологія. Харків: Одиссей, 2002.
12. Леві-Строс. Структурна антропологія. К.: Основи, 2000. 387 с.
13. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття. Київ: Український центр духовної культури, 2001.
14. Сартр Жан-Поль. Буття і ніщо. Київ: Основи, 2001.
15. Хамітов Н.В. Філософська антропологія. Актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. К., ЦУЛ. 2020. 369.
16. Федорова І.Ф. Культурологія: Навч. посіб. Київ, 2005.
17. Фромм Е. Мати або бути? Харків: КСД, 2023.

Електронні інформаційні ресурси

<http://www.nbuv.gov.ua/> Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

<http://www.library.univ.kiev.ua/> Наукова бібліотека ім. М.Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка

<http://www.filosof.com.ua/> Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України

<http://plato.stanford.edu/> Філософська енциклопедія Станфордського університету. (Англійською мовою)